

ÖSTERMALM 1:17

Storgatan 23, Skeppargatan 34–38

ÖSTERMALM

STADSHOLMEN

- 1 F.D. BOSTADSHUS**
- 2 F.D. KÄLLARE, SALUBOD**
- 3 F.D. MÄLTHUS, BAGARSTUGA, SPANNMÅLSVINDAR**
- 4 F.D. BYGGNAD FÖR BRANDKÄREN**
- 5 EV. F.D. BRYGGHUS, ÖLBOD OCH HÄSTKVARN**
- 6 F.D. GYMNASIALSAL**
- 7 F.D. SELKAMMARE**
- 8 F.D. STALL**

HÖRNET STORGATAN/SKEPPARGATAN MED HUS 1 T.H., BYGGT PÅ 1730-TALET OCH PÅBYGGT MED EN VÅNING 1789. T.V. STRÄCKER SIG HUS 2 OCH 3 SOM URSPRUNGLIGEN VAR EKONOMIBYGGNADER FÖR BRYGGERIET. HÄR SKYMTAR TRE RUNDBÄGIGA FÖNSTER FRÅN BRANDSTATIONENS TID I SLUTET AV 1800-TALET. FOTO J. MALMBERG.

Husen i hörnet av Storgatan och Skeppargatan byggdes på 1730-talet av en bryggare. Senare under 1700-talet var här en framgångsrik handelsgård inom spannmålshandeln för att under 1800-talet bli militär kasern och senare polis- och brandstation.

Flera av byggnaderna från 1700-talet finns kvar och har senare kompletterats för de nya verksamheterna. Delar av inredningarna är också bevarade.

Fastigheten är unik för Östermalm som den sista handelsgården av det här slaget med både bostadshus och andra byggnader för olika ändamål. Byggnaderna tillhör också de få som är bevarade från tiden före de stora förändringarna av Östermalm i slutet av 1800-talet. Som militärt logement, polis- och brandstation har fastigheten också ett stads- och samhällshistoriskt värde och visar hur staden tidigare skötte dessa funktioner.

Fastigheten Östermalm 1:17 är blåvärderad enligt

Stadsmuseets kulturhistoriska klassificering. Det innebär att den har ett synnerligen stort kulturhistoriskt värde.

OMRÅDESBESKRIVNING

Östermalm, eller Ladugårdslandet som det kallades fram till 1885, var länge en lantlig och glest bebyggd stadsdel. Bebyggelsen bestod av malmgårdar, enklare bostadshus och trädgårdstäppor. De flesta husen var byggda i trä.

I mitten av 1600-talet gjordes en ambitiös stadsplan för området närmast det nyanlagda Ladugårdslandstorg, med gator och rätvinkliga kvarter, men

POLISSTATIONEN PÅ NEDRE BOTTEN I HUS 1 ÅR 1896. LOKALERNA HAR EN TIDSTYPISK INREDNING MED MANSHÖGA PANELER, GLASADE SKJUTDÖRRAR OCH DOVA FÄRGER. FOTO SSM F37759.

SAMMA RUM I DAG MED FLERA BEVARADE DETALJER SOM DET GLASADE DÖRRPARTIET OCH VÄGGARNAS TRÄPANEL. FOTO J. MALMBERG.

KAKELUGN FRÅN 1800-TALET OCH BRÖSTPANEL FRÅN SENT 1700-TAL PÅ ÖVRE VÅNINGEN I HUS 1. FOTO J. MALMBERG.

Storgatan var ända in på 1860-talet en av de få ordentliga gatorna i stadsdelen. I slutet av gatan låg Fredrikshovs slott med sin trädgård. Slottet började uppföras på 1660-talet och byggdes ut under följande århundrade, innan allt utom en flygel revs på 1890-talet.

Militären har under lång tid satt sin prägel på Östermalm, och där Armémuseum ligger i dag fanns redan under 1600-talet en militär förrådsbyggnad. I början av 1800-talet uppfördes vid Storgatan kaserner för Kungliga livgardet till häst, i lokaler som i dag används av bland annat Historiska museet. Några år senare byggdes kaserner för Andra livgardet vid Grev Magnigatan mittemot. Militärens närvaro var en bidragande orsak till att Ladugårdslandet fram till

mitten av 1800-talet hade ganska dåligt rykte, men det skulle snart komma att ändras.

Under andra hälften av 1800-talet började stadsdelen förändras från det lantliga till det urbana och förnäma. Den så kallade Lindhagens stadsplan från 1866 föreslog ett antal breda, trädplanterade gator som kom att locka till sig förmögna byggherrar. Stadsdelen blev allt mer populär och 1885 bytte den namn till Östermalm. Till populariteten bidrog också de traditionella utflykterna till Djurgården på första maj då kungafamiljen och andra förmögna personer färdades Storgatan fram i häst och vagn för att komma ut i naturen. Den årligen återkommande händelsen lockade mängder av åskådare utmed gatan.

ÄLDRE FÖNSTERLUCKA I FASADEN
TILL HUS 2. FOTO J. MALMBERG.

TRAPPHUSETS ÖVRE VILPLAN I
HUS 3 MED ÄLDRE TEGELGOLV OCH
RÄCKE. FOTO J. MALMBERG.

HISTORIK

Bryggaren Malmberg bygger nytt

Fastigheten Östermalm 1:17 består av många hus byggda vid olika tider. Från början var den också delad i två tomter eller fastigheter med olika ägare. Tomten mot Storgatan köptes 1721 av bryggaren Lars Malmberg, och 1744 köpte han även tomten norr om denna. Vid Storgatan lät Malmberg i slutet av 1730-talet bygga ett bostadshus (hus 1 på kartan), ett av de första stenhusen på Ladugårdslandet. Ritningen var gjord av murmästaren Johan Friedrich Stein och visar ett hus lika brett som dagens men bara två våningar högt med brutet tegeltak och med ingång från Storgatan. Sannolikt lät Malmberg bygga även

andra hus på tomten, i synnerhet byggnader för bryggeriverksamheten.

En livlig handelsgård

Brandförsäkringarna från och med 1770-talet berättar om en ganska stor gård med flera byggnader och en livaktig verksamhet. Efter Malmborgs bryggeri drev bland annat handelshuset Lünig & von Bippen en framgångsrik spannmålshandel under flera decennier.

Av brandförsäkringarnas beskrivningar framgår att tomten långt fram i tiden var i princip helt kringbyggd. Flera av husen känner vi igen ännu i dag, även om de senare har blivit ombyggda. Vid Storgatan låg bryggaren Malmborgs bostadshus (hus 1 på

HUS 3 OCH 5 MOT GÅRDEN MED BL.A. EN ÄLDRE JÄRNDÖRR I PORTVALVET. FOTO J. MALMBERG.

kartan) och en stall- och ladugårdslänga av trä med plats för åtta hästar och lika många kor (numera riven). Här fanns också ett mindre hus med handelsbod och en liten krog. Utmed Skeppargatan låg först en mindre länga i två våningar med källare, salubod och några bostadsrum (hus 2). Efter den följde ett större mälthus för öltillverkningen med bagarstuga och tre våningar för spannmål med järnluckor för fönstren (hus 3 på kartan). Utmed norra tomtgränsen låg ett bryggghus med ölbod och en kvarn som drogs av hästar (ev. hus 5 på kartan) och på gårdens östra sida fanns ett vagnshus med spannmålsförråd. Dessutom låg en tvättstuga inne på gården.

Förändringar under 1700-talet

Gårdens byggnader gick inte oförändrade genom åren och med hjälp av brandförsäkringarna kan flera av förändringarna följas. Bostadshuset vid Storgatan byggdes på med en våning 1789 av dåvarande ägaren, linnehandlaren Abraham Keyser, medan mält- och spannmålshuset omvandlades till ett stort bostadshus 1801 när greven Gustaf Snoilsky, farfar till författaren Carl Snoilsky, ägde fastigheten.

Militärt logement, kolerasjukhus och polisstation

Fastigheten köptes av Stockholms stad 1812 för in- kvarteringskommissionens räkning. Kommissionen hade ansvaret för att ordna logi för de militära trup- perna i staden. Under en kort period var fastigheten bland annat sjukhus för soldater som deserterat från den ryska armén. Vid det första utbrottet av kolera i Stockholm 1834 användes lokalerna som kolera- sjukhus, och under tre årtionden från 1850-talet till 1880-talet inlogerades här soldater ur det norska gardet som hade vaktjänst på slottet – dessförinnan var soldaterna inhysta i koppartälten vid Haga. I början av 1890-talet blev det både brandstation och polisstation i husen, men från 1926 till 1973 var det bara polisen som inrymdes här.

De nya verksamheterna krävde både förändringar i de befintliga husen och nya byggnader. Hus 2 byggdes på med en våning på 1850-talet. I fastig- hetens nordöstra hörn byggdes ett gymnastikhus, troligen 1881, för det norska gardet (hus 6) och tjugo år senare ett stall med selkammare för polisens räk- ning (hus 7–8). För brandkårens behov uppfördes hus 4 inne på gården. Invändigt gjordes naturligtvis

DEKORATIVT VENTILATIONSGALLER I GYMNASIKHUSET, HUS 6, FRÅN 1880-TALET. FOTO J. MALMBERG.

också en hel del förändringar, bland annat användes bottenvåningen i den norra delen av hus 3 för brandbilar, vilket de stora öppningarna, numera omgjorda till fönster, skvallrar om.

Förändringar på 1970- och 1980-talet

Husen utmed Storgatan och Skeppargatan rustades upp i slutet av 1970-talet och delar av byggnaderna hyrdes ut som barnstuga och till föreningsverksamhet. Stallet och gymnastikhuset hotades däremot av rivning och skulle ersättas av en tätare bebyggelse med bostadshus i fem våningar. Starka lokala protester och gårdens mycket stora kulturhistoriska värde gjorde att en rivning till sist kunde undvikas. Däremot byggdes i synnerhet stallet om invändigt och nästan all äldre inredning ersattes av modernare kontorslokaler.

BYGGNADSBESKRIVNING

Hus 1

Byggnaden är tre våningar hög med en liten halv-våning högst upp under det plåttäckta sadeltaket. Den slätputsade fasaden har fönster i murlivet och

några målade blindfönster på gavlarna. Fönstren är enkla, men också kopplade förekommer, utåtgående tvålufts-fönster av olika typ från 1800- och 1900-talet.

Invändigt är trapphuset med trappsteg och vilplan av kalksten sannolikt ursprungligt och planlösningen från 1700-talet är delvis bevarad, framför allt på våning 1 och 2 trappor. I bottenvåningen finns en fast inredning från huvudsakligen slutet av 1800-talet men i till exempel sydöstra rummet finns ett tak med takspegel och stucklister från 1700-talet. Våning 1 trappa har halvfranska pardörrar, profilerade foder, fönstersmyg- och bröstpaneler samt en variation av kakelugnar från 1800-talet. Fönstren mot gatan har profilerad mittpost och karm från 1700-talet. Våning 2 trappor har den mest ålderdomliga inredningen med flera inslag från 1700-talet som brädgolv med förskjuten fris, bröstpaneler, taklister, dörrar med plats för dörröverstycken samt fönster med smygpaneler, profilerade mittposter och karmar.

Hus 2

Den trevåninga byggnaden har en slätputsad fasad med fönster i murlivet och plåttäckt sadeltak. I

STALLET, HUS 8, FRÅN SEKELSKIFTET 1900 BYGGDES FÖR POLISENS RÄKNING. FOTO J. MALMBERG.

bottenvåningen mot gatan finns bara två fönster med ålderdomliga fönsterluckor medan övriga våningar har sex fönsteraxlar. Mot gården har huset få och oregelbundet placerade fönster samt några äldre ankarslutsjärn. Här finns också några välvda före detta källarfönster med äldre järnluckor. Invändigt har byggnaden i bottenvåningen moderna inredningar för kök och diskutrymmen, men på våningarna över finns en del äldre inredningsdetaljer bevarade.

Hus 3

Byggnaden är två våningar hög med en tredje, lägre våning högst upp och slätputsad fasad med fönster i murlivet och plåttäckt sadeltak. I bottenvåningens södra del finns tre stora, välvda fönster från brandstationens tid medan övriga fönster är av olika ålder, flera troligen från 1700-talet. Entrén vid Skeppargatan 38 har en putsad omfattning och en relativt enkel, äldre pardörr. Bredvid finns också en ovanligt smal dörr av okänd ålder.

Trapphuset vid Skeppargatan 38 har en äldre trappa – delvis med kalksten och tegel, delvis med

sentida konststen – och på översta våningsplanet ett trapppräck av trä. Bevarade, synliga inredningsdetaljer från 1700-talet finns framför allt på våning 1 trappa, som också har förbindelse med hus 5. På det här planet i båda husen finns bland annat fönster med profilerade mittposter och karmar, bröstningslister och några halvfranska fyllningsdörrar med foder. Här finns också några kakelugnar från 1800-talet, en med färg och gulddekor och en flat vitglaserad. Bottenvåningen och våning 2 trappor i hus 3 har i huvudsak moderna ytskikt som undertak, linoleummattor och glasfibertapeter, men det finns ett par äldre kakelugnar och snickerier från både 1700- och 1800-talet. Under de moderna ytskikten döljer sig möjligen äldre inredningsdetaljer.

Hus 4

Byggnaden är en våning hög mot norr och två våningar mot söder med ett plåttäckt tak. Fasaden är slätputsad med stickbågiga fönster i murlivet. Mot väster finns en trälucka till övre planet. Invändigt präglas rummen av moderna ytskikt.

STALLETS INTERIÖR MED SPILTOR OCH FINA GJUTJÄRNSDETALJER INNAN DET BYGGDES OM TILL KONTOR. FOTO L. AF PETERSENS 1967, SSM F81742.

SAMMA RUM I DAG MED BLAND ANNAT BEVARADE GJUTJÄRNSKOLONNER OCH TAKETS BALKKONSTRUKTION. FOTO J. MALMBERG.

Hus 5

Byggnaden är två våningar hög med slätputsad fasad och fönster i murlivet. Utvändigt mot gården finns en relativt modern trappa och genom huset går en välvd körport med gatsten, järndörr med inristat mönster och en äldre dörr med spontad panel, båda dörrarna sannolikt från 1700-talet.

Hus 6–8

Alla tre byggnaderna är slätputsade med stickbågiga, spröjsade fönster av olika storlek, kraftiga taklister och svartmålade plåttak. Öster om hus 6 ligger ett mindre garage med två portar som tidigare troligen har varit ett vagnshus och sannolikt är äldre än hus 6, 7 och 8. På taket finns en fint utformad takkupa med profilerat listverk i plåt.

Invändigt finns i den före detta gymnastiksalen (hus 6) ett äldre brädgolv, ett tredingstak med

pärlepont, två mönstrade, runda ventilationsgaller av gjutjärn i taket samt profilerade dörr- och fönsterfoder. Väggarna är putsade och målade. Här finns också en modern kontorsinredning med en entresolvåning. Den före detta selkammaren (hus 7) har en i huvudsak modern, enkel inredning med slipat cementgolv samt inredningar för kök och WC. Stommen är dock äldre med stickbågiga fönstervalv med putsade och målade smygar samt ett betongtak med järnbalkar. Stallet (hus 8) har kvar sin stomme med stickbågiga fönstervalv, betongtak med järnbalkar och gjutjärnspelare med dekorativa kapitäl. Den äldre inredningen med spiltor är borta men rummet har ännu kvar en öppen karaktär, dock med en modern kontorsinredning. Även vindsplanet är inrett till kontor med moderna ytskikt men här finns ett delvis synligt takbjälklag och öppningen till den gamla hiss-kapen kvar.

GEMENSAMT ANSVAR FÖR VÅR LEVANDE HISTORIA

Byggnader och miljöer med stort kulturhistoriskt värde berättar alltid något väsentligt. Det kan handla om stadsutveckling, samhällsförändringar, arkitektur, stilideal eller hantverksmetoder, men också om hur människor har bott och inrett sina hem eller om de skilda livsvillkoren för olika sociala skikt. Att fastigheterna byggts om och moderniserats under årens lopp är en del av historien.

Vi och våra hyresgäster är tillfälliga brukare i ett långvarigt historiskt skede. Vi har ett gemensamt ansvar för att aktivt och på ett varsamt vis bevara de värdefulla miljöerna till framtida generationer. Varsamhet kan bland annat innebära att behålla äldre planlösningar och att vara rädd om inredningsdetaljer som paneler, dörrar, lister och kakelugnar. Anpassningar och förändringar kan ske, men utan att vi förvanskar oersättliga värden. Individuella bedömningar måste alltid göras från fall till fall. Vi ska inte glömma att stilar och behov skiftar över tiden. Det vi idag kan tycka vara otidsenligt kan av kom-

mande generationer upplevas positivt och värdefullt.

Att använda traditionella material som kalkputs eller oljefärg är också viktigt, liksom att utforma nya inredningsdetaljer så att de passar i miljön. Vid vanlig städning och rengöring måste vi ta hänsyn till att de material och ytskiktsbehandlings som finns i husen – till exempel trä, kalksten, stuck, oljefärg, limfärg och linoleum – är ömtåliga och kräver särskild försiktighet. Även innergårdar och trädgårdar har sina särskilda förutsättningar och ska skötas och utvecklas så att karaktären bevaras.

Stadsholmen har samlat sina riktlinjer för fastighetsunderhåll i broschyren "Ett stockholmskt kulturarv – att förvalta borgarhus och kåkar". Alla hyresgäster har fått skriften, men den finns också på vår hemsida. Här finns också några konkreta råd om hur man som hyresgäst bäst vårdar de gamla husen och miljöerna. På Stockholms stadsmuseums hemsida finns allmän information om byggnadsvård, www.stadsmuseum.stockholm.se.